

КОМУНАЛЬНА ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКА: ОНОВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ ЗА ДОМОПОМОГОЮ ЛІЗИНГУ

COMMUNAL HEAT-AND-POWER ENGINEERING: CAPITAL FUND UPGRADING USING LEASING

У статті розглянуто сучасний стан основних фондів вітчизняної комунальної теплоенергетики, а також базові принципи енергозберігаючої реконструкції у даній сфері. Визначено основні джерела фінансування такої реконструкції, місце і переваги лізингу для її інтенсифікації і вчасного здійснення. Проаналізовано передумови для використання цього фінансового інструменту у комунальній теплоенергетиці.

Статья рассматривает нынешнее состояние основных фондов отечественной коммунальной теплоэнергетики, а также базовые принципы энергосберегающей реконструкции в данной сфере. Определены основные источники финансирования такой реконструкции, место и преимущества лизинга для её интенсификации и своевременного осуществления. Проведен анализ предпосылок для использования данного финансового инструмента в коммунальной теплоэнергетике.

The article provides an overview of the current state of capital funds of communal heat-and-power engineering, as well as basic principles of energy-efficient upgrading in this area. Indicated that communal heat-and-power engineering upgrading has a significant energy saving potential but it is to have a considerable state support since it is a matter of state energy and national security and at the same time it requires long-term investments and is a low profitability area. Analyzed are funding sources of such upgrading, identified that major funding source in these cases are public utility company's own funds. Examined are place of leasing in debt financing and its advantages. Stated, that leasing is an effective financial instrument for intensified and timely conducted upgrading of durables in communal heat-and-power engineering. Suggested that major advantages of leasing here are: utility company begins to utilize a piece of equipment before buying it out, which is important with general shortage of circulating assets; and commodity form of crediting, that makes it more of a goal-oriented crediting. Analyzed are preconditions of utilizing of this financial instrument in communal heat-and-power engineering.

Ключові слова: комунальна теплоенергетика, енергозбереження, лізинг, оновлення основних фондів.

Вступ. Рівень розвитку енергетики має вирішальний вплив на стан економіки в державі, вирішення проблем соціальної сфери та рівня життя людини.

Питома вага ЖКГ у ВВП України складає 5-6%, однак воно споживає приблизно 20% паливно-енергетичних ресурсів, 20% електроенергії і 30% теплової енергії. За обсягами енергоспоживання ЖКГ займає третє місце серед галузей після енергетики і чорної металургії. [1]

У великих і малих містах найбільше поширення мають системи централізованого тепlopостачання об'єктів житлового і громадського призначення які в своїй більшості створювалися в період масового житлового

будівництва в 60-ті – початок 80-х років минулого століття і з того часу практично не оновлювалась. Таким чином, радянський інфраструктурний спадок вичерпано, а з часом без залучення інвестицій і оновлення цієї сфери ситуація може тільки погіршитися.

Заходи щодо реконструкції системи тепlopостачання вимагають значного обсягу інвестицій. Відомо, що інвестиції в інфраструктуру мають довгостроковий характер і низьку рентабельність [7]. За умови браку обігових коштів, високих ризиків впровадження і низької інвестиційної привабливості постає питання пошуку «дешевих» кредитів, підвищення інвестиційної привабливості даної сфери, можливості інвестувати кошти в оновлення основних фондів частинами тощо. У ситуації, що склалася, гостро постає питання пошуку альтернативних механізмів фінансування, серед яких визначне місце належить лізингу.

Лізинг посідає друге місце у світовій економіці за обсягами інвестицій після банківського кредиту, оскільки є одним з найбільш прогресивних методів матеріально-технічного забезпечення виробництва і відкриває користувачам широкий доступ до передової техніки і технологій.

Лізингові операції вважають дієвим і реальним капіталозберігаючим шляхом фінансування виробництва, найбільш перспективним фінансовим інструментом, який уможливить ефективний розвиток виробництва і допоможе активізувати інвестиційний процес в країні. [2]

В сфері енергозабезпечення населення України щільно переплелися техніко-технологічні, екологічні, економічні, соціальні і демографічні проблеми. Ця сфера є предметом безпосередньої уваги значної кількості вчених. Ряд з них досліджували сферу технічної модернізації комунальної теплоенергетики України (Долінський А.А., Басок Б.І., Кучін Г.П., Базєєв Є.Т., Скрипко В.Я., Капустін В.Б., Чайка О.І. [3]). Ряд зробили внесок в розробку такого питання як економічна складова впровадження енергозберігаючих технологій (Амоша А., Колбушкин Ю. [5], Габдрахманов О. [10] Иванова В. [6]). Ряд працювали над питаннями можливого використання лізингу для оновлення основних фондів підприємств різних сфер промисловості (Головчанская О. [2] Гордієнко В. [9]).

На нашу думку дослідження можливого використання лізингу як альтернативного інструменту оновлення основних фондів теплоенергетики житлово-комунального господарства не отримало достатньої уваги вітчизняних вчених.

Постановка завдання. Розглянути і проаналізувати сучасний стан основних фондів комунальної теплоенергетики, базові принципи енергозберігаючої реконструкції у даній сфері. Визначити основні джерела фінансування такої реконструкції, місце і переваги лізингу для її інтенсифікації і вчасного здійснення, а також передумови для використання цього фінансового інструменту у комунальній теплоенергетиці.

Методологія. Методологічну основу роботи становлять праці вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері дослідження оновлення основних фондів підприємства, енергозбереження та енергоефективності, управління

фінансами підприємства. У статті використані загальнонаукові методи дослідження – діалектичний, абстракції, аналізу та синтезу.

Результати дослідження. Теплоенергетика комунальної власності забезпечує тепловою енергією близько 55% житлового фонду та установ бюджетної сфери. В комунальній теплоенергетиці України на підприємствах всіх форм власності та відомчого підпорядкування експлуатується 26430 котелень, загальний технічний стан обладнання яких є критичним. З 64726 установлених котлів 22,2% (14331 одиниці) експлуатується понад 20 років. Значна кількість котлів типу НІСТУ-5, Універсал, Мінськ і т.п. є застарілими та малоефективними з коефіцієнтом корисної дії нижче 82%. Невідповідним до вимог технічної експлуатації є технічний стан теплових мереж. Так, 4,6 тис. км теплових мереж у двотрубному обчисленні (або 11,6%) перебувають у аварійному стані, завдяки чому щорічні втрати теплової енергії складають до 10%. Тепло гідроізоляція на теплових мережах застаріла та неефективна.

Таким чином, хоча комунальна теплоенергетика України займає чільне місце в системі енергетичної і навіть національної безпеки країни, адже головне завдання її полягає в реалізації ефективної системи якісного і безперебійного постачання гарячою водою населення і соціально-бюджетної сфери, в останній час ця галузь перебуває в занедбаному і навіть критичному стані. Це викликано різними причинами, зокрема, наданням переваги енергетичною спільнотою «великій енергетиці», ставленням влади та бізнесу до «малої» енергетики за залишковим принципом, вкрай важким технічним та технологічним станом усієї галузі і, що особливо обтяжливо, суттєвою залежністю від моно палива – імпортованого природного газу, невизначеністю умов його постачання і різким зростанням ціни на нього [3].

Звісно, владні інституційні органи намагаються вживати заходи на загальнодержавному рівні щодо покращення стану комунальної енергетики. Так у 2005 році було прийнято закон України «Про тепlopостачання», закон України «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу», у 2009 – закон «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004-2010 роки», у 2006 році розпорядженням КМУ було схвалено Енергетичну стратегію України на період до 2030 року тощо.

З останніх нормативно-правових актів зупинимось на Постанові КМ України (№ 243 від 01.03.2010 р.) про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2015 роки [4].

Представники Міністерства з питань житлово-комунального господарства України і Національного агентства України з питань ефективного використання енергетичних ресурсів вважають розробку і оперативну реалізацію таких програм як один із дієвих і ефективних антикризових заходів щодо виходу України з фінансової скрути. Загальновідомо, що енергозбереження є важливим економічним ресурсом,

яким не можна нехтувати. Так Амоша О.І. та Колбушкін Ю.П. пропонують розглядати енергозбереження як додаткове джерело теплоенергетичних ресурсів [5]. А ЖКГ, який має величезний потенціал енергозбереження, є крім того одним з критично важливих напрямків фінансування інфраструктури країни, що безпосередньо впливають на безпеку життєдіяльності людини.

Вищезазначена Програма ставить зокрема такі завдання, як:

- зменшення обсягу технологічних витрат і невиробничих втрат енергоресурсів у результаті модернізації обладнання, впровадження сучасних енергоефективних технологій, удосконалення системи державного управління та популяризації енергоефективності, зокрема шляхом:

- оновлення, модернізації енерговитратного технологічного обладнання промислових підприємств;

- впровадження когенераційних технологій на підприємствах комунальної форми власності у сфері теплової енергетики;

- проведення модернізації об'єктів комунального господарства, у тому числі переведення котелень, що обслуговують об'єкти соціальної сфери, на використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива, тощо [4].

Виконання Програми дасть змогу:

- підвищити рівень енергетичної безпеки держави та конкурентоспроможності національної економіки;

- зменшити залежність України від імпортованих енергоносіїв, обсяг споживання органічного палива, техногенний вплив на довкілля і підвищити рівень екологічної безпеки систем теплопостачання;

- підвищити рівень теплозабезпечення населення та зменшити обсяг використання природного газу для виробництва теплової енергії, необхідної для опалення житлового фонду, на 60 відсотків, будівель бюджетних установ - на 35 відсотків

- створити умови для залучення фінансових ресурсів, необхідних для оновлення та модернізації виробничих фондів [4].

Загалом сучасне енергозбереження базується на трьох основних принципах:

- раціональне використання електроенергії, що передбачає також пошук і розробку нових джерел енергозбереження;

- максимально широке використання побутових і промислових пристроїв обліку і регулювання використання електро- і теплової енергії;

- запровадження новітніх технологій, що сприяють скороченню енергомісткості виробництва [5].

Реалізація цих принципів на практиці у житлово-комунальному господарстві (ЖКГ) з метою зменшення споживання палива (головним чином природного газу, який імпортується до України), а також надання населенню послуг належного рівня відбувається зокрема шляхом реконструкції системи теплопостачання. Така реконструкція є комплексом заходів, що можуть бути

вжиті для досягнення відповідної мети. Серед них найчастіше визначають такі:

- заміна малоефективних котлоагрегатів потужністю до 2,5 МВт на високоефективні котли з ККД не нижче 91%;
- інтенсифікація топкового теплообміну із застосуванням вторинних випромінювачів в топках котлів типу НІСТУ-5 і ТВГ-8М;
- оптимізація теплопостачання зі закриттям низько ефективних котелень та переключенням навантаження на котельні, обладнані сучасними котлами;
- встановлення утилізаторів теплоти за котлами тепловою потужністю від 4 МВт і вище (ТВГ, КВГ);
- використання комбінованих газоочисних теплоутилізаційних контактних апаратів;
- впровадження технології комбінованого виробництва теплової та електричної енергії (когенерації);
- впровадження автоматизованих індивідуальних теплових пунктів;
- впровадження частотно-регулюючих електроприводів на двигунах вентиляторів, димососів, мережних та підживлюючих насосах;
- встановлення теплових насосів;
- впровадження сучасних приладів обліку, контролю, управління та оптимізації на об'єктах теплопостачання;
- заміна зношених труб теплових мереж на попередньо ізольовані, труби «ізопрофлекс» і «касафлекс»;
- комплексне налагоджування котелень і теплових мереж з використанням сучасних засобів регулювання і контролю.

Заходи щодо реконструкції системи теплопостачання вимагають значного обсягу інвестицій. Орієнтовний обсяг фінансування вищезазначеної Програми становить 347,82 млрд. гривень, у тому числі 13,81 млрд. - за рахунок державного бюджету, 15 млрд. - за рахунок місцевих бюджетів, 319,01 млрд. гривень - за рахунок інших джерел [4]. Інші джерела - це перш за все власні кошти комунальних підприємств, що надають послуги по постачанню тепла і гарячої води, експлуатації котлів, тепломереж та іншого обладнання для виробництва теплової енергії в місті. Розглянуті автором проекти спільного впровадження по реконструкції систем теплопостачання в м. Житомирі та АР Крим дозволяють зробити висновок, що використання механізмів спільного впровадження (СВ) новацій відповідно з Кіотським протоколом підвищують інвестиційну привабливість проектів. Такі проекти практично не можуть бути впроваджені без вуглецевих кредитів внаслідок існування зокрема інвестиційного бар'єру, який полягає в тому, що ризики впровадження надто великі, а інвестиційна привабливість надто низька для залучення інвестицій. Кредитні відсотки в українських банках надто високі. Так основними джерелами фінансування впровадження проекту у м. Житомирі є кошти державного бюджету (6%), кошти місцевого бюджету (3%), кошти КП «Житомиртеплокомуненерго» ЖМР (91%). За умови використання механізмів спільного впровадження, очікуваний обсяг надходжень інвестицій

від реалізації одиниць скорочення викидів парникових газів складе близько 5% вартості проекту. Таким чином, навіть за умови використання механізмів СВ, левова частка коштів, за рахунок яких відбувається фінансування проекту, - власні кошти комунального підприємства. Отже, за умови браку обігових коштів, високих ризиків впровадження і низької інвестиційної привабливості постає питання пошуку «дешевих» кредитів, підвищення інвестиційної привабливості даної сфери, можливості інвестувати кошти в оновлення основних фондів частинами тощо.

Одним з альтернативних методів інвестування нововведень, який отримав значне поширення в зарубіжній практиці, є лізинг. Лізинг інновацій як форму фінансування проектів застосовують при вирішенні завдань швидкого промислового освоєння інновацій, що потребують придбання різного обладнання, унікальної техніки, транспортних засобів тощо.

Ця форма інвестування сприяє скороченню циклу проектно-конструкторських робіт, освоєнню техніки нових поколінь, створює сприятливі умови для підтримки платоспроможного попиту на нове обладнання і установки внаслідок скорочення витрат на їх виробництво, прискорює процес упровадження у виробництво нових видів продукції, підтримуючи конкурентоспроможність учасників. [8]

Науковці неодноразово визначали і аналізували переваги лізингу у порівнянні з кредитом, а також із придбанням активу. Наводять, зокрема, такий перелік переваг лізингу:

1) можливість використання нової дорогої техніки, високих технологій без значних початкових витрат;

2) питання фінансування і придбання обладнання вирішується одночасно;

3) не використовується запозичений капітал, а в балансі підприємства підтримується оптимальне співвідношення власного та позиченого капіталу;

4) лізинг дозволяє також спочатку використовувати машини, а потім купувати їх, а обладнання у сезонних галузях орендувати лише на період його фактичної експлуатації;

5) лізингові платежі у повному обсязі відносяться на собівартість продукції (робіт, послуг), виробленої лізингоодержувачем, і, власне, знижують оподаткування прибутку;

6) порядок здійснення лізингових платежів може бути більш гнучким, ніж при кредитних угодах; орендні платежі частіше є фіксованими, що сприяє стабільності фінансових планів орендатора;

7) оформлення договорів більш просте і швидке у порівнянні з банківським кредитуванням [9].

Основними перевагами використання лізингу для оновлення основних фондів теплоенергетики ЖКГ вважаємо товарну форму кредитування, якою є лізинг, що на практиці означає неможливість нецільового використання коштів, а також відсутність потреби вилучати значну частину обігових коштів підприємства з обороту. Взагалі лізингові операції є один з не

багатьох шансів інноваційного залучення інвестицій в дану сферу, надаючи їй можливість модернізувати обладнання, підвищити продуктивність, знижувати ризики можливих техногенних катастроф, знижувати рівень соціального напруження тощо. Однак якщо сама система застосування лізингу в ЖКГ не буде підтримана на державному і регіональному рівнях за допомогою податкових, організаційних, дотаційних, страхових, гарантійних та інших механізмів, можливість виводу з кризи даної сфери буде втрачено. Найбільш важливою особливістю застосування лізингу в ЖКГ можна назвати роль держави в ланцюгу лізингових операцій.

Держава повинна стимулювати розвиток лізингу переважно економічними методами. Її завдання створити обстановку, що стимулює розвиток інвестиційної діяльності, забезпечує мінімальні ризики в цій сфері діяльності, створює гарантії щодо забезпечення безумовного виконання зобов'язань, які було взято на себе, що є одним з найважливіших факторів захисту фінансових структур, які беруть участь у лізинговому кредитуванні ЖКГ. І, звичайно, важливим аспектом участі в регулюванні є розробка правових і податкових норм [10].

В ринкових умовах прискореного оновлення техніки лізингові операції дозволяють більш активно використовувати досягнення науково-технічного прогресу, мобільно оновлювати виробничу базу, суттєво зменшувати негативний вплив на виробничі витрати фактору морального старіння майна, а також дають можливість замість одночасної акумуляції вилучених із сфери коштів для оплати майна розосередити в часі виплати за майно, що використовується. Таким чином, для лізингоотримувача складається ситуація, коли він починає використовувати майно для виробничих цілей раніше, ніж здійснив його викуп. А це є головною перевагою в умовах кризового платіжного балансу для більшості підприємств ЖКГ.

При цьому лізингодавець, закупаючи на замовлення ЖКГ у компаній і фірм-виробників технічні засоби, стимулює прискорення їхнього розвитку і збільшення обсягу виробництва, а також розвиток у відповідності до об'єктивних потреб комунального господарства, розширюючи і розвиваючи ту чи іншу сферу даного напрямку. Гнучкість управління, яке супроводжує такі операції є позитивними складовими розвитку підприємництва в умовах лізингу.

Як витікає із викладеного, розв'язання проблем, які накопичувалися десятиріччями і мають загальнодержавний характер, не можна здійснити засобами територіального чи галузевого управління. Ситуація може і повинна бути виправлена і країна має для цього є усі передумови. Безумовно для цього потрібна державна підтримка, координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Оскільки у структурі фінансування проектів модернізації лівова частка коштів - власні кошти комунальних підприємств, потрібно особливу увагу звернути на можливість залучення альтернативних фінансових інструментів, зокрема лізингу. Як зазначалося, його використання надасть можливість не вилучати значну кількість оборотних коштів одночасно, унеможливить

нецільове використання коштів за рахунок товарної форми кредиту, підвищить інвестиційну привабливість галузі за рахунок матеріального забезпечення операцій (протягом дії лізингової угоди майно залишається у власності лізингодавця). Однак, ключове значення має наявність гарантій вчасної і повної сплати лізингових платежів. Відсутність таких гарантій перш за все з боку державних структур знизить можливість залучення у цю сферу інвестицій, її вчасної і ефективної модернізації.

Висновки. Наукова новизна отриманих результатів полягає у розширенні інструментарію щодо прийняття економічних рішень відносно проведення енергозберігаючої реконструкції і модернізації основних фондів комунальної теплоенергетики. Практичне значення отриманих результатів розкривається у визначенні місця і переваг використання лізингу при здійсненні подібної модернізації, а також у визначенні перешкод і передумов ефективного використання даного фінансового інструменту. Так здійснення модернізації теплоенергетичної галузі повинно мати державну підтримку. Основні причини: енергетична і національна безпека держави, сфера не є інвестиційно привабливою з комерційної точки зору.

Такі твердження утворюють основу для подальших теоретичних і практичних досліджень щодо розгляду варіантів державної і регіональної підтримки за допомогою податкових, організаційних, дотаційних, страхових, гарантійних та інших механізмів, що створюватимуть умови для використання лізингу для модернізації основних фондів комунальної теплоенергетики.

Література

1. Малюта О.: Ресурсосбережение в сфере предоставления жилищно-коммунальных услуг [Електронний ресурс]/ О.Малюта // Економіка Промисловості. – 2009. - №45(2). – Режим доступу:

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/EProm/index.html. - Назва з екрана.

2. Головчанская О. Особенности лизинговой деятельности в условиях финансового кризиса в Украине [Електронний ресурс]/ О. Головчанская // Економічний простір. – 2009. - №25 (181-187). - Режим доступу:

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_25/golovch.htm. - Назва з екрана.

3. Долінський А. Програми технічної модернізації комунальної теплоенергетики регіонів України [текст] / А. Долінський, Б. Басок, Г. Кучін, Є. Базєєв, В. Скрипко, В. Капустін, О. Чайка // Пром. теплотехника. – 2009, т. 31, № 1. – С. 5-14.

4. Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2015 роки [Постанова Кабінету Міністрів України № 243 від 01 березня 2010 року] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=243-2010-%EF>. – Назва з екрана.

5. Амоша А.: Методологические подходы к оценке энергосберегающих процессов [Електронний ресурс]/ А. Амоша, Ю. Колбушкин // Економіка Промисловості. – 2009. - №45(2). – Режим доступу:

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/EProm/index.html. - Назва з екрана.

6. Иванова В.: Энергосбережение как экономический ресурс [Електронний ресурс]/ В.Иванова // Економіка Промисловості. – 2009. - №46(3). – Режим доступу:

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/EProm/index.html. - Назва з екрана.

7. Шпак Ю. Дорога у Бухенвальд [Електронний ресурс] / Ю. Шпак. – Режим доступу: <http://atku.org.ua/ua/today/203/3656/>. – Назва з екрана.

8. Плєскач В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку малого підприємництва в Україні [текст] / В. Плєскач // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Економічні науки – 2009. - № 1. – С. 43-47.

9. Гордієнко В. Ефективність ринку лізингу в Україні [текст]/ В. Гордієнко // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Економічні науки. – 2008. - № 2. – С. 61-67.

10. Габдрахманов О.Ф. Лизинговые операции в инвестиционной деятельности жилищно-коммунальных хозяйств: Дис...кандидата эконом. наук: 08.00.05 / О.Ф. Габдрахманов / Институт экономики и предпринимательства. – Москва, 2007.- 148 с.